

вдаються до «традиційних» і «нетрадиційних» шпаргалок. Поряд із тим такі прийоми складання іспиту, як допомога одногрупників і реальна підготовка, не є поширеними серед представників обох груп.

Духневич В. М.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ГРОМАДИ ДО НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Проблема готовності громадян України до конструктивної поведінки в надзвичайних ситуаціях загострюється не тільки через тривання збройного конфлікту на території країни, а й через небезпеку виникнення пов'язаних із цим надзвичайних ситуацій техногенного та соціального плану. Останнім часом населення України все частіше потерпає від техногенних катастроф (вибухи боєприпасів, аварії на підприємствах, пожежі на сміттєзвалищах, підтоплення, знеструмлення тощо), стає жертвою терористичних актів (збройні сутички, розпилення отрутохімікатів, вибухи, отруєння харчоблоків) та воєнних подій на сході країни.

Часто саме діти шкільного віку і молодь є тією групою населення, яка найбільше потерпає від катастрофічних подій, що зумовлено не тільки браком досвідченості (знань, умінь, навичок реагування в надзвичайних ситуаціях), а й віковими особливостями їхньої психіки (насамперед низькою стресостійкістю, що призводить до виникнення стресових та пост-стресових розладів унаслідок нездатності опанувати стресогенну ситуацію). Утім, негативні психологічні наслідки переживання надзвичайних, екстремальних чи катастрофічних подій спостерігаються не тільки у дітей та молоді, а й у всіх вікових груп населення України. Зокрема, спеціальної психологічної підтримки потребують ті учасники та свідки травматичних подій, для яких травматичний досвід стає перешкодою для подальшої повноцінної життєдіяльності: звільнені в запас учасники бойових дій, яким складно адаптуватися до мирних умов життя, внутрішньо переміщені

особи, які не можуть інтегруватися в новому соціальному середовищі, тощо.

Науково доведеним є той факт, що ризик виникнення психологічних розладів унаслідок переживання стресу визначається не стільки об'єктивними обставинами надзвичайної ситуації, скільки здатністю особистості опанувати складні життєві події, обрати конструктивні способи поведінки в цій ситуації та в процесі подальшого переживання свого травматичного досвіду. Ця готовність до збереження та відновлення власного біопсихосоціального здоров'я вивчається в науці як стресостійкість, або життєстійкість, особистості. При цьому доведено, що рівень стресостійкості зумовлений не тільки фізіологічними, а й соціально-психологічними чинниками (відчуттям власної компетентності, наявністю міцних соціальних зв'язків, інтегрованістю Я-концепції).

Щоб запобігти фізичному і психічному ураженню громадян, які стають учасниками або свідками катастрофічних, екстремальних чи небезпечних ситуацій, необхідно підготувати працівників соціальних центрів та психологічних служб системи освіти до ефективного виконання завдань збереження та зміцнення біопсихосоціального здоров'я громадян та зокрема молоді. Потребує розроблення проблематика формування взаємодії організацій державного та громадського сектору в питаннях забезпечення психологічної та правової безпеки, безпеки соціальної взаємодії, безпеки в екстремальних ситуаціях та ситуаціях, що можуть зашкодити життю та благополуччю громади та окремих її членів.

У квітні 2018 року лабораторією психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології НАПН України спільно з психологічною службою ДСНС на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського та ще 16 установ ЗНЗ розпочато всеукраїнський експеримент за темою «Розробка системи підвищення психологічної готовності учасників освітнього процесу до дій у разі загрози, виникнення і подолання наслідків надзвичайної ситуації».

Психологічну готовність громади до надзвичайних ситуацій нами визначено як стан індивідуальних та колективних

суб'єктів, що характеризується мобілізацією їхніх ресурсів на оперативне або довгострокове виконання певних конструктивних дій в актуальних (критичних, екстремальних, надзвичайних) умовах. Цей стан допомагає конкретним суб'єктам успішно виконувати необхідні професійні функції, правильно використовувати знання, досвід та наявні ресурси, швидко адаптуватися при появі непередбачених перешкод. Якщо ми говоримо про окремого фахівця, то з позицій фізіології вищої нервової діяльності, це стан готовності до дії, що визначається тією психологічною настановою, яку має людина в даний момент і якою мірою вона може бути ефективною при вирішенні окремих завдань в екстремальних, надзвичайних та напружених ситуаціях.

Отже, психологічну готовність громади до надзвичайних ситуацій можна формувати через підготовку окремих суб'єктів такої громади. Такими суб'єктами мають виступити ті індивідуальні та колективні члени громади, що мають (чи можуть мати) вплив на перебіг та розвиток ситуації в разі виникнення надзвичайної ситуації. Якщо говорити про колективні суб'єкти, то такими можуть бути державні установи та громадські організації, що можуть долучатися до вирішення завдань попередження, профілактики та подолання наслідків надзвичайних ситуацій.

Найбільш розвинутою системою державних установ, що мають в своїй структурі фахівця-психолога та функціонують на рівні практично кожної громади, є загальноосвітні та інші навчальні заклади. Саме тому ми вважаємо, що ці спеціалісти можуть залучатися до виконання окремих завдань у разі виникнення надзвичайної ситуації. Крім того, цілком очевидно, що вони можуть виступати носіями чи провідниками знань щодо дій в разі виникнення надзвичайної ситуації та подолання її наслідків.

Проведені нами попередні наукові розвідки (три фокус-групових дослідження представників психологічних служб системи освіти у Полтавській області та представників психологічних служб системи ДСНС; загалом близько 40 осіб) дозволяють зробити наступні узагальнення.

1. Очікування представники психологічних служб системи ДСНС від згаданого експерименту (нагадаємо, що діяльність ДСНС регламентована відповідними нормативними документами та протоколами дій, а психологи ДСНС мають відповідну фахову підготовку):

- Допомога фахівців, що можуть залучатися чи включатися до допомоги постраждалим може здійснюватися лише після набуття ними відповідних компетенцій.

- Допомога інших фахівців психологічного профілю можлива лише за умови координування таких дій з оперативним штабом. Будь-яка «самодіяльність» фахівців, що не мають відповідної фахової підготовки, часто носить радше руйнівний характер.

- Потребують розроблення механізми та процедури забезпечення взаємодії психологів ДСНС та психологів системи освіти до дій в разі загрози виникнення і подолання наслідків надзвичайних, екстремальних ситуацій чи подій.

- Декларується готовність здійснювати інформування працівників освітніх закладів (когнітивний компонент готовності) щодо можливих та необхідних дій в разі виникнення надзвичайної ситуації та забезпечення безпеки учасників освітнього процесу (діти, трудовий колектив навчального закладу, батьки).

2. Очікування представників психологічних служб системи освіти від експерименту:

- Навчать надавати першу психологічну допомогу в різних ситуаціях (екстремальних, надзвичайних тощо).

- Отримають навички першої психологічної допомоги при кризових ситуаціях.

- Можна буде отримати консультацію фахівців-психологів ДСНС в окремих випадках, коли власних компетенцій для надання професійної допомоги недостатньо (наприклад, коли хтось з учасників освітнього процесу став свідком чи пережив надзвичайну подію).

- Створення спільних команд з психологами ДСНС у випадку, якщо допомоги потребують учасники освітнього процесу (діти, вчителі), що пережили надзвичайну подію та потребують професійної психологічної допомоги.

Таким чином, негативний вплив надзвичайних ситуацій на фізичне і психологічне здоров'я всіх членів територіальних громад може бути мінімізований шляхом підвищення психологічної готовності працівників психологічної служби освіти до організації процесу забезпечення учасників освітньої взаємодії від патогенних наслідків переживання ними травматичних подій. Йдеться як про розвиток вмінь працівників психологічної служби системи освіти оптимізувати поведінкові реакції потерпілих під час виникнення актуальної загрози їхньому здоров'ю, так і про формування готовності працівників психологічної служби освіти попереджувати виникнення постстресових розладів особистості.

Дяченко В. А., Новик О. В.

ОСОБИСТІСНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО НАРКОТИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

На сучасному етапі суспільного розвитку особливо затребуваними стають проблеми, пов'язані з феноменом адикції. Стрімке зростання числа молодих людей з різними формами адиктивної поведінки зумовлюють високу соціальну значущість цієї проблематики. Масштаби поширення різного роду адикцій ставлять під загрозу фізичне, моральне та психологічне здоров'я людини.

Залежна (адиктивна) поведінка розглядається як один з типів девіантної поведінки, що пов'язана з формуванням прагнення до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин чи постійної фіксації уваги на певних видах діяльності з метою розвитку і підтримки інтенсивних емоцій (Менделевич В., 2007). Отже, в центрі даної проблеми опиняється аналіз взаємодії особистості з реальністю. Спосіб взаємодії з дійсністю у вигляді відходу від реальності усвідомлено (чи не усвідомлено) вибирають ті, хто ставиться до реальності негативно й опозиційно, вважають себе нездатними до адаптації. Водночас, може бути небажання пристосовуватися до дійсності через її